

100 DE ANI DE RECUNOȘTINȚĂ MARELUI PRIETEN AL ROMÂNIEI

■ Supliment special dedicat vizitei generalului Berthelot la Sibiu ■ 4 pagini

Berthelot în Transilvania

Anul 1919 a început la Sibiu sub auspiciile misiunii generalului francez Henri Mathias Berthelot.

Odată cu înfrângerea Bulgariei, România a reapărut în planurile strategice ale Aliatilor. Pe 30 septembrie 1918, la o zi după armistițiul cu Bulgaria, Clemenceau l-a rechemat pe generalul Berthelot de la comanda Armatei a V-a de pe frontul de vest. Acesta a primit misiunea de a conduce o noua Armată a Dunării, la Salonic, care să ocupe Bulgaria și să îndemne România la acțiune. Armata română trebuia să joace un rol central în ingenuncherea forțelor lui Mackensen, ocuparea Transilvaniei și cooperarea cu contingentele aliate care interveneau în sudul Rusiei împotriva bolșevicilor.

În colaborare cu Franchet d'Espèry, Berthelot a redactat o scrisoare către Saint Aulaire, care a fost dusă la Iași, pe 22 octombrie 1918, cu un avion francez, de Victor Antonescu, fostul ambasador român de la Paris. În scrisoare era dezvăluit planul lui Berthelot de a trece Dunărea pe la mijlocul lui noiembrie 1918. În același timp, Berthelot solicita luarea în calcul a posibilității ca armata română să fie din nou mobilizată și să răspundă nevoilor sale de acțiune. Solicitarea a provocat o vie dispută în modul de aplicare a unui astfel de plan între Regele Ferdinand, generalul Constantin Prezan, generalul Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major Român, generalului Constantin Hîrjeu, ministrul de război și primul ministru Alexandru Marghiloman.

Ezitățile românilor l-a determinat pe Berthelot să transmită, pe 8 noiembrie 1918, un mesaj foarte clar guvernului de la Iași: „Cer într-un mod foarte serios ca Armata Română să fie mobilizată imediat. Mai târziu va fi prea târziu!”. Acest ultimatum dat de Berthelot conducerii României a pus capăt ezitărilor și discuțiilor inutile. Aproape imediat i-a fost transmis lui Mackensen ultimatumul ca în 24 de ore să părăsească teritoriile românești ocupate, altfel urmând a fi dezarmate. Cum nu s-a dat curs ultimatumului, Guvernul României a declarat război Germaniei, cu mai puțin de 24 de ore înainte ca armistițiul din Vest să intre în vigoare pe 11 noiembrie 1918, la ora 11.00.

Mesagerul unirii

Între timp, trecerea Dunării, atât de importantă ca simbol, s-a dovedit a fi o operațiune militară minoră. Numai 6 batalioane ale Armatei Dunării conduse de generalul Mathias Berthelot au ajuns la fluviu înainte de semnarea armistițiului. Abia pe 10 noiembrie, primul detașament aliat ajunge la Giurgiu fiind de altfel, singura unitate aliată care

În cinstea vizitei generalului francez s-a realizat un mare conduct etnografic în Piața Mare

ajunge pe pământ românesc înainte de semnarea armistițiului. Vestea semnării acestuia a ajuns pe 12 noiembrie fapt care va duce la suspendarea operațiunilor militare. Doar Armata Română continua mobilizarea în vederea restabilirii suveranității în teritoriile ocupate și asigurarea aplicării cererilor românilor din Bucovina și Transilvania de a se uni cu România. De altfel, adunarea românilor de la Alba Iulia intra și ea în linie dreaptă, din punct de vedere organizatoric.

Mobilizarea Armatei Române se desfășura anevoios, întâmpinând dificultăți serioase provocate de vremea nefavorabilă, starea proastă a căilor ferate, lipsa echipamentului și a informațiilor precise cu privire la locurile în care se aflau soldații demobilizați. Deoarece foarte mulți soldați și ofițeri au trecut în teritoriile ocupate, au putut fi mobilizate la început numai 4 divizii de infanterie cu aproximativ 10.000 de oameni fiecare. Acestea s-au adăugat celor 4 divizii existente deja în Basarabia și a celei din Bucovina, slăbite și ele.

În acest context, generalul Berthelot vine în Transilvania cu scopul precis al popularizării ideii de unire a tuturor românilor. Prin aceasta se dorea și susținerea refacerii armatei române prin intermediul noilor recruțări ale tinerilor, dar și incorporarea românilor transilvăneni care au luptat în armata austro-ungară. De asemenea, generalul francez încearcă să susțină efortul organizatoric de refacere a armatei române prin sprijinul acordat Consiliului Dirigent pentru formarea noilor divizii românești. Nu în ultimul rând, Berthelot vine să se asigure că prevederile actului de armistițiu semnat de aliați cu Puterile Centrale se aplicau și în Transilvania. Retragerea armatei germane, comandate de Mackensen, prin te-

ritoriile românești, a provocat o mare agitație în rândul conducerii României, datorită jafurilor și rechizițiilor făcute din teritoriile ocupate anterior.

Punct strategic

Vizita acestuia la Sibiu nu este întâmplătoare și ea se produce ca urmare a faptului că în urbea de pe Cîmbin funcționa Consiliul Dirigent, mutat aici la scurt timp după adunarea românilor de la Alba Iulia. Practic, guvernul provizoriu al Transilvaniei își începe activitatea, la Sibiu, pe data de 9 decembrie 1918 și va funcționa aici până în 18 noiembrie 1919. De asemenea, cu începere din 11/24 decembrie 1918 se instalează la Sibiu generalul Traian Moșoiu cu statul său major, preluând noua funcție care i-a fost încredințată de conducerea României, cea de comandant al Comandamentului Trupelor din Transilvania.

Noii structuri îi revenea dificila misiune de a reface trupele române prin constituirea de noi divizii formate din transilvănenii care au luptat în armata austro-ungară sau din tineri recruți. Totodată, Comandamentul trebuia să ocupe întreaga Transilvanie și să se asigure de aplicarea condițiilor armistițiului la solicitarea expresă a generalului Henri Berthelot.

Referitor la vizita generalului Berthelot la Sibiu, presa de limbă română, ca și cea de limbă germană, a acordat un larg spațiu. Telegraful Român titra, pe prima pagină: „Glorificarea soarelui ocrotitor: Franța!”. Din rândurile articolului, aflăm că generalul Berthelot a fost întâmpinat în Gara Sibiu, pe 1 ianuarie 1919, ora 14.00, de către o gardă militară, fanfara militară, președintele Consiliului Dirigent, dr. Iuliu Maniu, Ștefan Cicio Pop, ministrul Siguranței naționale cu statul său major în frunte cu generalul Ioan baron de Boeriu, comandantul tru-

pelor din Transilvania, generalul Traian Moșoiu cu al său stat major și o mare mulțime de oameni.

Cu această ocazie, Iuliu Maniu l-a întâmpinat pe generalul Berthelot cu următoarele cuvinte: „În momentul când pășiți pe teritoriul orașului Sibiu, care este reședința Consiliului Dirigent Român, îmi iau voie ca în numele acestui Consiliu să vă zic din inima plină de bucurie un bine ați venit! Noi nu vă putem face primiri pompoase ca în mândrele capitale occidentale, dar vă dăm mai mult, vă dăm toată inima și tot sufletul nostru românesc. De aceea dați-mi voie ca în numele poporului român din Transilvania și Ungaria să strig: «Să trăiască Franța! Trăiască armata franceză, trăiți d-le general!».”

Berthelot a rostit următoarele cuvinte: „Adânc mișcat de primirea care mi-o faceți și câștigând, în călătoria făcută prin ținuturile românești neclintita încredere în viitorul acestui neam, rog primiți din partea mea cele mai calde expresiuni de mulțumire și admirație. Știu și am văzut cum viteaza armată română s-a distins într-un mod extraordinar în luptele grele ale războiului. Deci, dați-mi voie să strig din adâncul inimii cu dumneavoastră împreună: Trăiască viteaza armată română! Petrecând în mijlocul poporului român multe luni de zile de grele suferințe și de glorie, dați-mi voie ca adânc convins de îndreptățirea aspirațiilor naționale ale Românilor să strig: Trăiască România Mare!”

Generalul Berthelot a fost condus apoi către palatul resortului Siguranței naționale, nu înainte ca președintele ASTREI, Andrei Bârsan, să-l întâmpine cu un cuvânt de bun venit în limba franceză.

La ora 15.00, Berthelot a început o serie de întâlniri cu reprezentanții bisericii ortodoxe

din Sibiu, ai primăriei orașului, ai sașilor, ungarilor și evreilor din oraș, ai Asociațiunii ASTRA, Consiliului Femeilor Române, ai medicilor, inginerilor și avocaților români sau cu membrii Consiliului Dirigent.

A doua zi de dimineață, pe 2 ianuarie 1919, generalul, însoțit de membrii Consiliului Dirigent și generalul Traian Moșoiu, a vizitat Săliștea Sibiului, după cum relatează ziarul Siebenburgische Deutsches Tageblatt. La Săliște, Berthelot a fost întâmpinat de istoricul și protopopul localității, dr. Ioan Lupaș, cu un discurs în limba latină și care i-a dat în numele Săliștei o prescură, două ploști cu vin, un burdușel cu brânză și țesături săliștene. După ce a jucat hora cu localnicii în centrul Săliștei, la ora 10.30 s-a înapoiat în Sibiu.

În Piața Mare a orașului, la ora 11.00, a fost primit cu onoruri militare. În cinstea vizitei generalului francez s-a realizat un mare conduct etnografic. Prin fața foisorului amplasat în Piața Mare, în fața bisericii catolice, au defilat, în port popular, membrii comunităților din zona Sibiului și trupe ale armatei române aparținând Diviziei 2 Vânători și Diviziei 7 Infanterie care se aflau atunci în oraș. Au defilat reprezentanții a peste 70 de comunități, în Piața Mare fiind prezenți peste 10.000 de participanți și cam tot atâția privitori, după cum au descris Telegraful Român și Siebenburgische Deutsches Tageblatt. Fiecare grup a fost condus de preotul, învățătorul și alți fruntași ai comunității, toți cântând melodii populare. Nu au lipsit ca rele împodobite trase de câte patru boi sau călușerii.

S-a remarcat buna organizare a evenimentului de către Consiliul Dirigent și Asociațiunea ASTRA. De la eveniment nu au lipsit membrii Consiliului Dirigent precum Iuliu Maniu, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida Voevod, generalul Traian Moșoiu sau generalul Ioan baron de Boeriu.

La ora 12.30, conductul etnografic s-a încheiat, înaltul oaspete fiind condus la gară. De la Sibiu, generalul francez s-a îndreptat spre vestul Transilvaniei.

Evenimentul a fost deosebit de important pentru acea perioadă. Vizita lui Berthelot confirma rolul Sibiului ca important centru al susținerii idealurilor românilor de unitate națională.

Detaliile vizitei generalului Berthelot la Sibiu și Săliște le puteți aprofunda în lucrarea „Românii în Primul Război Mondial”, de Bogdan Andriescu, Adrian Georgescu și Cosmin Roman (Ed. Armanis & Mega, Sibiu – Cluj Napoca, 2018).

Cronica fotografică a

Ideea acestui subiect a apărut în urma cercetării informațiilor referitoare la festivitățile dedicate generalului Berthelot venit la Sibiu, în 1-2 ianuarie 1919, festivități care se presupuneau, la data respectivei cercetării (2018), că au avut loc în clădirea aflată pe str. Tribunei nr. 6, sediul Direcției Județene pentru Cultură Sibiu, loc unde se dorea amplasarea unei plăcuțe aniversare dedicate evenimentelor mai sus amintite. Ne-au atras atenția puținele imagini păstrate de la acest eveniment de mare amploare.

Cercetarea fotografiilor a devenit și mai interesantă în momentul în care am văzut cartoanele pe care au fost lipite imaginile imprimate pe hârtie fotografică subțire și care aveau, în colțul din dreapta jos, însemnul fotografului, în limba germană: „Emil Fischer, Fotografur Curții Regale, Sibiu”. Preocupările legate de istoria fotografiei sibiene ne-au deschis drumul în cunoașterea vieții și activității lui Emil Fischer.

Referințe biografice

Emil Fischer s-a născut în anul 1873 în Philipopoli, azi Plovdiv (Bulgaria), în familia unui capelmaistru de origine germană din Boemia. Și-a început ucenicia în arta fotografică în atelierul lui Gustav Weber, din București (1887-1889). Între anii 1891-1897 a lucrat în atelierul lui Carl Muschalek, vestit fotograf brașovean. S-a perfecționat la Școala fotografică din Magdeburg și a fost angajat în atelierul fotografului curții regale de la Berlin. Spre sfârșitul veacului al XIX-lea, s-a stabilit la Sibiu unde, în 1897, a cumpărat atelierul din Piața Mare nr. 16, deținut de Kamilla Asboth, nepoata lui Theodor Glatz (pictor și fotograf celebru, în timpul său, pentru frumusețea imaginilor cu români, sași, maghiari și țigani, majoritatea aparținând lumii rurale transilvane). La 1 septembrie 1900, a preluat atelierul fotografic construit de Societatea de Asigurări Transsylvania (înființată în anul 1868), din strada Heltauergasse nr. 5 (azi N. Bălcescu), în care a lucrat până la pensionare. În anul 1903 a fost cursant la Lehranstalt für Photographie din München. Între 1904 și 1906 a deschis o filială pe Elisabethgasse, nr. 9 (azi strada 9 Mai), cândva atelierul lui Wilhelm Wagner. A preluat și filiala de pe Fleischergasse, nr. 6 (azi strada Mitropoliei), când-

Aspecte din timpul vizitei generalului francez Henri Mathias Berthelot la Săliște – fotografie din colecția Muzeului Culturii Săliște

va atelierul lui Victor Mysz, în care i-a urmat Rudolf Kunte. S-a numărat printre fondatorii cluburilor de fotografie din Transilvania, iar pe la 1930 a fost președinte al Uniunii Fotografilor din România. Atelierul fotografic Fischer a fost naționalizat în anul 1959. S-a stins din viață la 9 mai 1965, la Sibiu, în vârstă de 92 ani.

De-a lungul carierei sale, Emil Fischer a desfășurat o activitate deosebit de laborioasă, fiind considerat cel mai prolific fotograf sibiian. A fost apreciat și răsplătit cu numeroase diplome care atestă înalta sa măiestrie artistică. A obținut titlul de fotograf al Curții Regale de două ori: prima dată în 1904, de la Arhiducele Josef al Austro-Ungariei, a doua oară, în 1920, de la Curtea Regală a României. A primit premii la München – 1903, Sibiu – 1903, București – 1906, Brno – 1907 și i s-a decernat ordinul „Crucea României” în grad de cavaler, în 1910, pentru fotografiile cu Palatul Peleş.

Datorită măiestriei sale unanim recunoscute, Emil Fischer s-a numărat printre colaboratorii de seamă ai Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA). Asociațiunea a constituit un factor esențial în procesul de afirmare a națiunii române, în lupta ardelenilor

pentru apărarea propriei identități. Înființarea ASTREI la Sibiu, în anul 1861, se numără printre evenimentele de mare însemnătate care au marcat istoria românilor din Transilvania acelei epoci: organizarea învățământului în limba română, crearea și consolidarea celor două mitropolii românești ortodoxă și unită, înființarea primelor instituții financiare și economice românești, realizarea primului muzeu al românilor ardeleni, crearea Partidului Național Român din Transilvania.

Emil Fischer a colaborat, în calitate de fotograf oficial, la următoarele manifestări organizate de Asociațiunea ASTRA:

- 1902 – Expoziția industrială organizată de Reuniunea Română de Agricultură și Reuniunea Sodalilor din Sibiu, sub patronajul Asociațiunii Transilvane; a fotografiat cele trei interioare tradiționale; fotografiile au fost donate Muzeului „Asociațiunii” și ele au figurat atât în expoziția prilejuită de inaugurarea muzeului național al românilor – vernisată în Palatul Asociațiunii, la 19 august 1905 – cât și în pavilionul ardelenilor, la Expoziția jubiliară regală de la București, amenajat pe Câmpia Filaretului, cu prilejul aniversării a 40 de ani de la urcarea pe tron a regelui Carol I.

- 1905 – 19 august 1905 are loc inaugurarea Muzeului „Asociațiunii”

printr-o expoziție etnografică și istorico-culturală; printre cei nominalizați în catalogul expoziției se număra și Emil Fischer, care a donat muzeului o serie de fotografii de interes etnografic, ilustrând: vederi generale ale așezărilor, case și interioare tradiționale din localități ardeleni, interiorul unei stâne și o strungă, porți și cruci străvechi, biserici, obiceiuri din ciclul vieții și de peste an.

- 1906 – în ședința Comitetului Central al Asociațiunii s-a discutat propunerea de a se înzestra muzeul cu un aparat de proiecție, iar Cornelii Diaconovici a fost autorizat să comande fotografului Emil Fischer diapozitive cu portrete ale tuturor președinților Asociațiunii, precum și 11 vederi din expoziția inaugurată în august 1905, două fotografii ale Școlii civile de fete, trei imagini ale clădirii muzeului și să cumpere aparatul de proiecție.

- 1908, 1912 – a fotografiat premianții expozițiilor de copii de la Poiana Sibiului (1908) și Rășinari (1912)

- 1911 – a fotografiat zborurile demonstrative ale lui Aurel Vlaicu făcute la Blaj, pe Câmpul Libertății, la 16/29 august, cu prilejul aniversării semicentenarului ASTREI

- 1919 – a fotografiat conductul etnografic organizat în 2 ianuarie cu ocazia vizitei generalului Berthelot la Sibiu

Defilare în port popular de sărbătoare

Nu ne vom opri asupra evenimentelor din ziua de 1 ianuarie 1919, când generalul Berthelot ajunge la Sibiu. Ne vom rezuma la cele întâmplate în 2 ianuarie, reconstituind șirul evenimentelor zilei, cu ajutorul fotografiilor semnate de Emil Fischer și a consemnărilor din presa locală (Telegraful Român, Luceafărul și Foaia Poporului) și Românul (apărut la Arad) privind conductul etnografic.

Joi dimineața, orele 8, generalul Berthelot împreună cu generalul Moșoiu și membri ai Consiliului Dirigențelor au făcut o excursie la Săliște; au fost primiți de oficialitățile locale și de protopopul dr. I. Lupaș (ce le-a vorbit în limba latină și i-a dăruit cadouri constând în: o prescură, două ploști de vin, un burdușel de brânză și țesături săliștenești); generalul s-a prins în horă alături de „două cruci de fete”, cele mai frumoase din Săliște; la orele 10 jumătate, au plecat înapoi spre Sibiu.

La orele 11 ajunge în Sibiu, în Piața Mare, unde sunt primiți, în sunetele Marsiliezei și de aclamări puternice: Trăiască Franța!, Trăiască Berthelot. Generalul a dat onorul și a salutat trupele de vânători prezente în Piața Mare, s-a îndreptat apoi spre pavilionul, clădit sub îngrijirea ing. Niga, aflat

lui Emil Fischer

în fața Bisericii (Iezuiților) și de unde s-a pregătit să privească conductul etnografic al țăranilor români din ținuturile sibiene. Pregătirea conductului a fost anunțată cu câteva zile înainte de organizatorii conduși de preș. Asociațiunii Andrei Bârseanu. Condiția principală a fost aceea ca toți cei care vor lua parte la defilare să fie îmbrăcați în port popular „nefalsificat” românesc, specific localității de proveniență. Cel mai târziu la orele 9 (joi dimineață) participanții trebuiau să fie prezenți în Piața Gării de unde au și pornit, în ordinea stabilită de comitetul de organizare, spre Piața Mare. Fiecare grup avea în frunte preotul, învățătorul și alți fruntași ai satului. Tot în frunte erau purtate, cu mândrie, tăblițele cu numele localităților, steaguri localității, ale României și Franței și pancarte cu „Trăiască Franța!”, „Trăiască generalul Berthelot!”, în limba franceză. Urmau bărbații, feciorii cu tricolor la brațe și peste piept, nevestele și fetele, cu veselie în inimi. Toți îmbrăcați în port popular românesc de sărbătoare. Depasarea grupurilor în conduct s-a făcut într-o ordine și disciplină desăvârșită. La cortegiul etnografic au participat 60 localități, peste 10.000 de țărani, bărbați și femei, care au parcurs traseul pe jos, călare sau în căruțe trase de boi sau cai și peste 10.000 de spectatori.

Au defilat:
- din Sibiu – 95 de călăreți împodobiiți cu minunate țesături românești în culori deschise, elegante, mai ales primele șiruri de călăreți, pe cai albi; carul, reconstituind claca – convoi ce aducea snopi de grâu, cântând „Dealul Mohului, umbra snopului!”; carul copiilor – aranjat de doamna preoteasă Boiu, soția preotului Boiu din suburbia iosefină, din care fețița Lucia Apolzan a coborât și a rostit următoarele versuri în limba franceză: „Din carul nostru frumos împodobit cu flori și cu copii, am coborât pentru a striga: Trăiască Berthelot! și Trăiască Franța!”; generalul profund emoționat a sărutat de două ori pe copilă;

- din Veștem – 4 călăreți în patru colțuri ale grupului ce a reunit peste 300 de persoane;

- din Săcădate – carul cu patru cai al miresei (Maria Măharu, născută Pavel) împreună cu tovarășele ei, fetele tinere ce o însoțeau, urmat de carul cu lada de zestre a miresei; și acest grup a avut peste 300 de persoane;

- din Marpod – un grup de peste 200 de persoane;

- din Poplaca – peste 20 de călăreți și peste 100 de persoane;

- din Rășinari – 65 de călăreți, în frunte cu notarul comunal Valeriu Prie; corul din localitate: 50 de bărbați și de femei cu furci de tors în mâini; 12 călușari, conduși de vătaful Dan Țincu, vătaf care, înainte de a începe dansul, a pășit cu mare îndrăzneală spre generalul Berthelot și a ridicat pălăria, a salutat militarmente și i-a spus: „Trăiți domnule general! Sunt Dan Țincu, vătaful călușarilor din Rășinari!”; carul cu nunta tradițională (miri și prietenii mirilor, în car tras de boi, cu steag de nuntă, urmat de carul cu zestrea miresei – din păcate, acesta lipsind din imagine); numărul total al celor din Rășinari a fost de 1.000 de persoane;

- din Cut (județul Alba) – 70 de flăcăi, îmbrăcați cu zeghii de lână albă, curată;

- din Ocna Sibiului – o ceată de mineri (băieși) îmbrăcați în portul lor alb, „inarmați” cu ciocane și alte unelte pentru crăpat sarea (din păcate confuzie în imaginea cu explicație din expoziție: defilarea corpului de sanitari); 16 călușari, aclamați de general văzându-le jocul frumos; car tras de șase boi ilustrând nunta tradițională;

- din Cornățel – 12 călăreți și 200 de persoane;

- din Cristian – peste 200 de persoane;

- din Orăștie (județul Hunedoara) – un grup de călușari, recrutați din rândul Reuniunii zidarilor, conduși de vătaful Ioan Jurca.

Evenimentele s-au încheiat după orele 12 și trei sferturi cu defilarea corpului de vânători (care au dat onorul) și cu plecarea generalului spre gară, unde îl aștepta trenul spre București. Străzile Sibiului au continuat, și după plecarea generalului, să răsună de cântecele grupurilor care se îndreptau, în ordine, spre porțile din afară ale orașului.

Cei prezenți la conduct, din satele Sibiului, au arătat ceea ce aveau mai frumos: portul popular de sărbătoare și tradițiile, cel mai ușor de reconstituit fiind nunta tradițională (Rășinari, Ocna Sibiului, Săcădate). Pentru Fischer a fost important pitorescul evenimentului. Privind cadrele și unghiurile de unde au fost realizate, am constatat că cele mai multe imagini au fost immortalizate din centrul Pieței Mari. Nu am descoperit imagini de pe traseul conductului (care a străbătut stră-

zile Cisnădiei – azi N. Bălcescu -, Șaguna – azi tot Șaguna – și Schiwis – azi Bulevardul Victoriei). Emil Fischer a fotografiat doar grupuri aflate în defilare în momentul trecerii prin fața generalului Berthelot și a oficialităților. S-au păstrat doar câteva imagini cu grupuri de săteni aflate la intrarea în piață, în timpul pregătirii pentru defilarea propriu-zisă. Probabil, era mai dificil pentru fotograf să-și mute aparatul în alte locații, având nevoie de timp mai îndelungat pentru a-și pregăti cele necesare în obținerea unei fotografii cât mai clare și cât mai sugestive.

Delia VOINA
muzeograf
Muzeul Național Brukenthal

Generalul francez Henri Mathias Berthelot și Ioan Lupas, protopopul Săliștei - fotografie din colecția Muzeului Culturii Săliște

La câteva zile după conduct, în ziarul Foia Poporului (anul 27, nr. 1, 1/14 ianuarie 1919, p. 7) apărea un anunț: „Defilarea noastră pe dinaintea generalului francez a fost fotografiată în mai multe feluri. Aceste fotografii se isprăvesc zilele acestea, le vom pune spre vedere în vitrina Librăriei noastre (strada Măcelarilor, nr. 12) de unde se pot cumpăra. Ceice doresc să aibă astfel de fotografii ale diferitelor sate, călușeri, călărași etc. să poftescă ocazional a le vedea.”

Anunțul a fost ulterior simplificat ca text și a crescut frecvența apariției acestuia în presa locală: „Fotografii dela primirea generalului Berthelot în Sibiu și la Săliște se află spre vânzare în mare alegere la Librăria «Foia Poporului». Sunt diferite grupuri de pe satele noastre, fotografiate foarte frumos.”

Sibiul la finalul Marelui Război

Iată cum a decurs anul 1918 pentru comunitatea sibiiană din punct de vedere social și administrativ, cumulat cu starea de război.

Comunitatea sibiiană a reușit mai ales prin intermediul structurilor administrative să treacă și peste lipsurile provocate de război, având un nou primar din luna februarie, în persoana dr. Wilhelm Göritz. Totodată, Poliția a fost cea mai prezentă instituție, mai ales în presă, prin anunțurile și ordonanțele necesare pentru asigurarea liniștii publice. Conținutul lor a fost foarte diferit, dar au urmărit mai ales atragerea atenției locuitorilor să nu achiziționeze echipament militar sau să ajute dezertorii și prizonierii de război. Altele au abordat inclusiv subiecte domestice, cum ar fi: amendarea comportamentului supărător al servitorilor în zilele de sărbătoare, care în zilele menționate numai au voie să circule în Piața Mare, pe Promenada Bretter și Calea Cisnădiei. Mai mult, se interzice „împiedecarea circulației pe trotuar, prin grupuri de mai mult de 3 persoane”. S-au stabilit amenzi mari pentru care nu își curățau trotuarul din fața casei de zăpadă și gheață de 2 ori pe zi. Restaurantele și cafenelele se închid seara la orele 9,00, iar berea ajunge singura băutură alcoolică admisă.

Rutina zilnică a lipsurilor alimentare a fost însă cea mai presantă. Existau deja cartele pentru distribuția făinii de diferite tipuri, untură, slănină, zahăr, cartofi sau săpun. Ca urmare a unei cereri venite din partea Ministerului Alimentației Publice, s-a stabilit că Sibiul avea: 26.200 de locuitori, 10.212 bărbați, 15.978 femei, fără a se lua în calcul numărul militarilor, 381 de cai, 421 de vite, 934 de porci, 145 de oi și miei.

Preoții, învățătorii și notarii sunt chemați să îi ajute pe țărani prin comenzile pentru semințele necesare în agricultură, care se puteau cumpăra de la Înfrățirea (Federația sau centrala însoțirilor de credit de tip Raiffeissen).

Poliția a verificat și existența în gospodăriile cetățenilor a unor cantități suplimentare de: grâu, porumb, făină sau păstăioase, acolo unde există nu se mai eliberau cartele pentru făină și cereale. Pentru anul 1918, cei care aveau „cărțile de făină” au primit în medie: 2 kg făină de grâu și 1 kg de făină de porumb. Pentru că făina era de mai multe tipuri: pentru copt, prăjeală, pâine, din porumb și secară, prețurile erau diferite și au crescut în luna august, pentru că din septembrie, „cărțile noi pentru făină și pâine”, împărțite în ordinea alfabetică a străzilor, înainte de a fi date la brutării, urmau să fie semnate de proprietarii caselor.

Odată cu data de 19 septembrie, comerțul cu porumb a fost interzis, iar calitatea făinii a fost tot mai criticată. Astfel, conform unei notițe din ziarul german Süddeutsche Tagesblatt, făina de pâine era probabil amestecată cu castane sălbatice sau tărățe.

Ca urmare a situației critice în data de 22 iulie a fost convocată de urgență o adunare generală extraordinară a comitatului Sibiu pentru votarea unui nou împrumut de 3 milioane de coroane necesar pentru procurarea de grâne. Alte două produse necesare, zahărul și petrolul erau obținute tot pe baza unor cartele eliberate de brutari și respectiv de magistratul orașului. Cantitatea de cartofi primită de o familie a variat de la 13 kg pentru mai mult de 3 membri la o cotă unică de 5 kg, kilogramul costă 42 de fileri și se puteau vinde doar la anumite magazine.

Sunt anunțate, pentru a se rezolva, mai ales nevoia de alimente din oraș și târguri de animale, așa cum a fost cel din 3 mai, când la Sibiu se puteau aduce orice animale. În ceea ce privește carnea de porc, ea a fost admisă spre vânzare doar sub o strictă respectare a prețurilor. Cine vindea mai scump primea o amendă de 2.000 de coroane sau 6 luni de închisoare. Magistratul anunță, la sfârșitul lunii martie, ajutoare în: unsoare și slănină pentru cei care nu aveau acest tip de provizii. Din luna iunie, magistratul orașului distribuie cartele pentru încălziminte, iar din 20 octombrie, s-a introdus un impozit pe articolele de lux, iar cota de săpun s-a distribuit de la fabrica sibiiană de lumânări de pe strada Turnului.

Sășii și-au văzut de viață

Pentru comunitatea germană a orașului, prima parte a anului 1918 s-a derulat sub semnul întăririi sentimentului de comunitate. Nu înseamnă că nu sunt urmărite în continuare proiecte importante pentru oraș, și mă refer aici mai ales la construirea unui sanatoriu pentru bolnavii de tuberculoză, donațiile fiind adunate de Direcția Casei de Asigurare a Muncitorilor din Cercul Sibiu, sau pentru grija necesară de a fi acordată tineretului, prin intermediul așa numitei Reuniuni de Patronaj organizate la nivelul comitatului Sibiu. În adunarea din luna martie, președintele ei, dr. Adolf Wiedorn, afirma că reuniunea trebuie să se pregătească încă din acest timp de război pentru a înfrânge factorii care corup tinerii, aspect cu care a fost de acord și preotul romano-catolic al orașului, principele Carol Egon von Hohenlohe.

Continuarea pagina IV

Sibiul la finalul Marelui Război

Organizată sub patronajul împărătesei Zita și a Reuniunii „Stefania” a fost și încercarea de a reduce mortalitatea infantilă din statul dualist, care și înainte de război fusese considerată mare, 200 de decese la 1.000 de nou născuți. Conform adresei ministrului de interne Ugron din 1917, cauzele erau neștiința și sărăcia, care urmau să fie combătute prin calificarea la nivelul fiecărui comitat a unui număr de persoane numite patronese, plătite de stat, care să ajute medical și igienic familiile care aveau nevoie. Ulterior, secția din Sibiu a Reuniunii pentru Patronaj a fuzionat cu Secția pentru Ajutorarea Robilor (Infactorilor) din comitatul Sibiu, ultima fiind cea care a predat fondul.

De fapt se observă din primăvara anului 1918, comasarea unor societăți de ajutorare, patronate de obicei de către membrii ai casei de Habsburg, astfel apariția unei noi societăți de ajutorare sub patronajul arhiducelui Iosif, care conducea și trupele de honvezi din Ungaria, destinată protejării copiilor orfani ardeleni, a dus la desființarea Reuniunii Pro Transylvania, ale cărei fonduri de 7,30 milioane de coroane urmau să fie folosite pentru: reconstrucția satelor distruse de război, pentru spitalul de copii „Zita” din Cluj și pentru fondul societății „Pentru copii”. În general, locuitorii din orașul Sibiu și din comitat au fost lăudați de dr. Pataki Janos, inspector regal al comitatului Sibiu pentru sumele de bani donate pentru Fondul regnicolar al văduvelor și orfanilor după învățătorii căzuți în război, în 1918 peste 5.000 de coroane.

Comunitatea românească își croia singură drumul

Comunitatea românească a încercat și ea să treacă fără mari pierderi, cel puțin oficial după anii 1916-1917. În anul 1918, în cadrul adunării comitatului Sibiu, ca și deputați au fost menționați următorii: Ioan Hertzia, negustor din Săliște, dr. Octavian Russu, avocat în Sibiu, D. Hertzia, tot negustor în Săliște, dr. Vasile Preda, particular din Sibiu, dr. Ilie Beu, medic, Alexandru Lebu, particular în Sibiu, D. Popovici, proprietar în Sibiu, Ilie Piso, preot în Tălmăcel, dr. Ioan Elekes, medic în Sebeșul săsesc, George Imbăruș, inginer în Sibiu, Marcu Jantea, profesor în Sibiu și Samuil Gangolea, fabricant de cărămizi.

Principala instituție reprezentativă a rămas Mitropolia ortodoxă, condusă de cel mai disputat mitropolit pe care l-a avut, Vasile Mangra. Pe parcursul anului 1918 și până la tragicul sfârșit din 14 noiembrie, a încercat cel puțin în Sibiu să nu atragă atenția autorităților în sens negativ, oricum activitatea sa politică anterioară care l-a legat pe personalitatea lui Tisza Istvan au fost suficiente pentru a-l îndepărta atât de vechea, cât și de noua elită politică românească. Conștient de această rea-

litate, Alexandru Vaida-Voevod recunoștea că orașul Sibiu nu a fost o alegere politică bună, mai ales în ultimii ani ai războiului, deoarece nu se dorea expunerea unor instituții cu care românii se identificau: Mitropolia ortodoxă, Banca Albina sau Asociațiunea ASTRA și mai ales nu doreau să îi ofere lui Mangra „șansa de a face pe patriotardul”.

Biserica Ortodoxă a fost alături de credincioșii săi în fiecare zi, dar mai ales cu ocazia marilor sărbători, atunci când românii se întâlneau în catedrală, astfel în 1918, Botezul Domnului s-a făcut în curtea catedralei, în fața unei mulțimi mari de soldați și ofițeri, în prezența generalului Nicolae Lugojan. La fel, cu ocazia serbarilor oficiale ale perechii domniotore, acestea au fost respectate conform cutumei. Putem menționa în acest sens serbarea zilei onomastice a împărătesei Zita în data de 14/27 aprilie 1918, la care au participat elevii seminarului și mulți soldați, alături de preotul lor militar Miron Bucșa și ziua de naștere a împăratului și regelui Carol din 17 august. În seara zilei de 16 august, muzica militară anunța deja festivitatea din ziua următoare. În Piața Mare s-a intonat imnul Casei domniotore și imnul maghiar, apoi s-au tras 24 de salve de tun și au urmat slujbele religioase din bisericile sibiene. În catedrala ortodoxă în prezența soldaților, slujba a fost oficiată de preotul militar Marcu Joantea, iar la sfârșit mitropolitul Vasile a citit o rugăciune de mulțumire. Și totuși realitatea era mult mai severă, autoritățile de la Budapesta au încercat să obțină prin fals și intimidare deplina autoritate în a desființa toate școlile confessionale ortodoxe în cadrul sinodului arhidiecezan din luna mai a anului 1918. Numirea de către ministrul de Culte și Instrucțiune publică Appony Albert a lui Emil Petricevich Horvath ca și comisar pentru sinodul arhidiecezei sibiene nu a făcut decât să demonstreze acest lucru.

În ceea ce privește activitatea Astrei, au fost încurajatoare eforturile pe care atât persoane singure, cât și alte reuniuni românești le-au făcut pentru ca ea să reziste războiului, donațiile, oricât de modeste au ajutat-o mult.

La fel ca și în timp de pace, sprijinul financiar al comunității românești, mai ales la nivelul asociațional a fost asigurat de Banca „Albina” și de directorul ei, avocatul Partenie Cosma. În cursul anului 1918, banca a contribuit pentru al 8-lea împrumut de război cu suma de 1.100.000 de coroane. Tot acum, în clădirea băncii „Albina” a funcționat Banca Generală de Asigurare, care a fost inițiată în scopul realizării celui de-al 8-lea împrumut de război, ea a încercat să îmbine atât dorința autorităților de a aduna bani necesari pentru război, dar și de a atrage un număr cât mai mare de con-

tribuitori, astfel pentru cei care doreau să împrumute statul cu 1.000 de coroane, dar nu aveau această sumă, banca elibera o asigurare de viață și subscria pentru o parte din împrumut obligațiuni de aceeași valoare, adică „faceai o faptă patriotică și te ocupai și de viitorul propriei familii”.

În pofida greutăților materiale, s-a observat în cursul anului 1918 o activitate deosebită și în cadrul Reuniunii Meseriașilor Români, care a avut în persoana lui Victor Tordășianu, un președinte energetic, care adusese averea reuniunii la suma de 40.000 de coroane. Cea mai bună dovadă a fost dată de ajutoarele oferite familiilor de meseriași români, care numai aveau sprijinul celor plecați pe front.

La școala civilă de fete a Asociațiunii au fost susținute o serie de prelegeri despre mersul războiului de către directorul școlii, dr. Vasile Bologa – „Începutul războiului mondial până după lupta de la Marna” și profesoarele Eugenia Tordășianu – „Războiul mondial la frontul ostic” și Eleonora Lemeny – „Războiul mondial la frontul sudic”, taxa de intrare de 1 coroană fiind folosită pentru constituirea unui fond filantropic al școlii. Reuniunea Femeilor Române din Sibiu a continuat să susțină o bucătărie populară, pentru cei mai săraci cetățeni, la care s-au făcut donații, inclusiv din partea primarului și poliției orașului.

După Marea Unire

Chiar înainte de stabilirea în oraș a Consiliului Dirigent, s-au pus bazele unui Club al Tehnicienilor Români, care a colaborat cu Legiunea Română din Sibiu. Clubul a organizat un congres al inginerilor, motivul fiind unul foarte stringent și anume dorința de modernizare și de declanșare a unei adevărate lupte de transformare a „modestei noastre industrii naționale”. Cele mai importante hotărâri luate au fost următoarele: s-a cerut Consiliului Dirigent să pună bazele unui Birou Tehnic Superior, format din experți, cursuri pentru noii funcționari, care să suplonească pe cei care și-au dat demisia, gravitatea căilor ferate spre Constanța, transfer de funcționari români și străini, reforma agrară (împărțirea unui număr de 2.740 de moșii), înființarea de școli industriale și naționalizarea celor existente, scutirea industriașilor de serviciul militar, industriașii străini să primească cel puțin 50% muncitori români, exploatarea lemnelui cu metode moderne pentru comercializarea produselor finite, o atenție mai mare acordată minelor, zăcămintele de carbuni s-a estimat că ajung pentru 230 de ani, dar era mai convenabilă exploatarea gazele naturale din Ardeal, capital, inclusiv de stat pentru exploatarea aurului, la fel ca și pentru alte exploatarea miniere, iar Școala de

Poduri și Șosele de la București urma să se transforme într-o Politehnică. Legătura cu Consiliul Dirigent se făcea prin intermediul Biroului Tehnic Superior din care făceau parte: Bohățiel – căi ferate, M.Ottu – silvanistică, V. Lazăr – căi ferate, C. Mesaroșiu – mecanică, R. Oprean – ape, Augustin Maior – Poșta și telegraf, Negruțiu – statistică și A. Stroia – parcelări.

Pași spre administrația românească

Din punct de vedere administrativ, la propunerea șefului resortului de Interne, în cele 15 județe din Ardeal unde Consiliul Dirigent avea competențe au fost numiți, în data de 29 decembrie, 15 prefecți. La Sibiu, Nicolae Comșa. Pentru că orașele cu drept de municipiu aveau și ele dreptul la un prefect diferit de cel al județului, prefect a fost numit Albrecht Dörr, care până în 1918 îndeplinise funcția de primar al orașului. Noul prefect al județului a fost instalat în data de 11 ianuarie 1919, când a preluat actele prefecturii de la fostul comite Wallbaum. Prezent la această acțiune, în numele Comitetului Național Român din Sibiu al cărui președinte era, Andrei Barseanu, a mulțumit fostului comite pentru activitatea depusă. Funcționarii care au acceptat să depună jurământul de credință față de statul român și-au continuat activitatea, inclusiv fostul vice-comite Johann Schöpp, care a devenit subprefect. Distructura de vechea lume și de structura ei a fost văzută diferit de participanții la ea, astfel dacă mulți au ales să accepte și să își continue viața ca și înainte, așteptând intrarea ei într-o anumită normalitate, asesorul consistorial Nicolae Ivan, membru timp de 21 de ani în comitetul municipal și în reprezentanța orașului, îi adresează vice-comitetului Iohann Schöpp o scrisoare deschisă, publicată în mai multe numere din Telegraful Român. Deși a lăudat activitatea depusă de vice-comite în anii războiului, nu poate uita nedreptățile suferite de comunitatea românească de-a lungul anilor atât în oraș, dar și în cadrul comitatului. În oraș, a observat ani la rând cum se nega dreptul românilor de a avea în mod proporțional un anumit număr de funcționari, cum au fost reintroduse impozite culturale sau a fost interzis pentru români dreptul de a se așeza sau cel de pășunat în Tălmăciu și Gușterița.

Membrii elitei românești au fost acuzați de faptul că prin intermediul băncii „Albina” doresc să îi dezmoștenească pe unguri, deși de fapt sașii sunt în posesia celui mai roditor pământ din Ardeal. Electoral, lucrurile au stat la fel de rău, în număr de 7.000 în oraș, românii ar fi meritat poate să aibă un singur cerc electoral format din zonele unde locuiesc cu predilecție: Poarta Turnului, a Ocnei, Poar-

ta Gușteriței și suburbiul Iosefin, dar au fost împrăștiați peste tot.

Pentru autor, două au fost momentele definitorii: primul a fost legat de sărbătorirea în 1909 a Centenarului lui Șaguna, când la rugămintea lui Liviu de Lemeny, dar și cu ajutorul primarului Albrecht Dörr, strada Muhlgasse a primit numele mitropolitului, deși în anii războiului s-au făcut cereri la minister pentru revenirea la vechea denumire. Al doilea moment a fost cel referitor la școala românească primară din oraș care nu a beneficiat niciodată de nimic din bugetul de 1 milion de coroane al orașului, urmarea fiind aceea că peste 500 de copii nu au putut fi școlarizați deoarece lipseau banii pentru susținerea unui număr mai mare de posturi de învățători. La nivel de comitat, chiar dacă românii erau majoritari, vice-comitele a fost lăudat și de superiorii săi pentru talentul de a organiza cercurile electorale, deoarece unui candidat român i-ar trebui un aeroplan ca să se întâlnească cu alegătorii săi. Atunci când dr. Ioan Rațiu a fost ales în cercul Miercurea a fost împiedecat să intre în sala comitatului, iar alegerea sa a fost anulată direct de la Budapesta.

O altă eră

Acestea au fost doar o parte din schimbările prin care orașul Sibiu a trecut, reușind o metamorfoză de la imaginea burgului german la cea oficială de parte integrantă a administrației românești. Este foarte evident faptul că acceptarea invadării orașului de către românii din satele din jur numai era un exercițiu de imagine care se termina seara, când porțile orașului se închideau. Aceste porți erau deja demult, dar mult sau mai puțin imaginare, dar Legiunea Română, acțiunile elitei românești, schimbarea situației de pe front a principalului aliat al statului dualist, Germania, a adus comunitatea germană a orașului în pragul unui colaps emoțional, la fel de intens ca și al populației românești a orașului.

În afară de inerentele ciocniri ca urmare a unor acte de furt și vandalizare a magazinelor din centrul orașului, acesta a fost scutit, spre deosebire de alte orașe și zone de violență extremă a celor care nu au înțeles că războiul a fost pierdut. Cele două comunități importante au ales calea înțelegerii, singura rațională și este adevărat cea pe care sașii au perfecționat-o în diversele etape ale existenței lor.

Bucuria românilor pentru împlinirea unui vis de veacuri a ieșit mult mai mult în evidență tocmai datorită imobilismului de empatie din partea sașilor, dar poate că tocmai această permisivitate controlată a sașilor a făcut generația Unirii să urmeze ceea ce scria mai ales pentru cei care veneau după ei. D.D. Roșca: „Grija pentru păstrarea unității naționale să ne fie o grijă de fiecare clipă”.

conf. univ. dr. Valeria SOROȘTINEANU

100 DE ANI DE RECUNOȘTINȚĂ MARELUI PRIETEN AL ROMÂNIEI

Consultanți științifici: istoric Dan NANU; dr. Toma-Cosmin ROMAN, muzeograf, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu; conf. univ. dr. Valeria SOROȘTINEANU, Facultatea de Științe Socio-Umane, Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu; Silviu BORȘ, director Biblioteca Județeană ASTRA; Bogdan ANDRIESCU, bibliotecar Biblioteca ASTRA

Editori: Mihai COLIBABA, Cosmin PAL
Fotografii de Emil Fischer din colecția Răzvan POP